

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE SIMPOZIJ O ŽIVLJENJU IN DELU DR. ANTONA KOROŠČA

Maribor, 13. 12. 1990

Slovenski zgodovinarji so se v zadnjem desetletju in pol že večkrat odločili, da strokovni in širši javnosti predstavijo življenje in delo vidnih slovenskih politikov različnih idejnih in političnih usmeritev, ki so vsak v svojem času pomembno vplivali na slovensko politično misel ali pa odločujoče zaznamovali narodovo zgodovinsko izkušnjo in njegovo razvojno pot. Tako so se maja 1977 zbrali v Trstu in skupaj z italijanskimi zgodovinarji osvetlili delovanje Henrika Tume v letih 1905—1918, svoje referate in diskusijo s tega študijskega srečanja pa predali javnosti v posebni, dvojezični tematski številki Prispევkov za zgodovino delavskega gibanja (PZDG, XVII, 1977, št. 1—2). Slabi dve leti kasneje, marca 1979, so na izrednem občnem zboru Zgodovinskega društva za Slovenijo proslavili štiridesetletnico izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa, »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« in se ob tej priložnosti posvetili tako Kardeljevi historični misli in njegovi razčlenitvi slovenskega narodnega problema, kakor tudi ocenili Kardeljev (Speransov) pomen v slovenskem zgodovinske pisju. Referati s tega zbora, ki je imel delovni značaj, so bili objavljeni v Zgodovinskem časopisu (ZČ, 33, 1979, št. 4), izšli pa so tudi v posebnem separatnem odtisu omenjenega glasila, in sicer pod naslovom »Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinske pisje« (Ljubljana 1980).

Ugledni predstavniki slovenske zgodovinske stroke so nato v prvi polovici osemdesetih let (marca 1982), na skupnem posvetovanju, ki so ga pripravili s prirodoslovci, ponovno preudarili vlogo in pomen dr. Janeza Bleiweisa v slovenskem političnem življenju 19. stoletja, svoje prispevke pa poleg razprav, ki osvetljujejo še Bleiweisovo zdravniško in veterinarsko dejavnost ter njegovo vlogo v organizaciji slovenskega kmetijstva, objavili v posebnem Zborniku za zgodovino naravoslovja in tehnike (ZZNT, zvezek 7, Ljubljana 1983). Njihovo naslednje, eni sami politični osebi namenjeno strokovno srečanje, je bilo aprila 1983, ko so ob tridesetletnici smrti Borisa Kidriča prikazali njegovo življenje in delo, prispevke s tega simpozija pa objavili v posebni, dvojni številki Borca (Borec, XXXVI, 1984, št. 3-4). Leta 1987 so se zopet spomnili slovenskih političnih mož, najprej oktobra, ko so se ob sedemdesetletnici smrti Janeza Evangelista Kreka na posebni okrogli mizi celovito posvetili njegovi osebnosti ter njegovemu življenju in političnemu delu (gradivo s te okrogle mize je objavljeno v reviji 2000, 1988, št. 40/41; o obeležitvi sedemdesetletnice Krekove smrti glej tudi Bogoslovni vestnik, 48, 1988, št. 1), nato pa so se novembra 1987 — prav tako na posebni okrogli mizi — na enak način oddolžili tudi Albinu Prepeluhu-Abditusu ob petdesetletnici njegove smrti (gradivo s te okrogle mize je objavila Nova revija, VIII, 1989, št. 81/82; o obeležitvi petdesetletnice smrti A. Prepeluha glej tudi Borec, XLI, 1989, št. 1).

Znanstvena srečanja zgodovinarjev, namenjena osvetlitvi življenja in dela znanih ter v kolektivni nacionalni spomin bolj, včasih pa tudi manj vpetih pomembnih slovenskih politikov tako danes več ne predstavljajo nobene posebne novosti, pač pa se kažejo kot že uveljavljena praksa in eden izmed načinov celostnega razkrivanja naše novejšje preteklosti. Ta praksa je že pripomogla k vsebinsko polnejšemu razumevanju sodobne slovenske zgodovine in je zato nujno, da se z njo nadaljuje ter s tem pogloblja slovenski zgodovinski spomin. Tega se zgodovinarji seveda zavedajo, njihovo zadnje dejanje pa je v tem smislu predstavljal simpozij o življenju in delu dr. Antona Korošča, ki je bil 13. decembra 1990, t. j. dan pred petdesetletnico njegove smrti, pripravljen v Mariboru.

Simpozij o življenju in delu dr. Antona Korošča so priredili Inštitut za novejšjo zgodovino v Ljubljani, mariborski oddelek Teološke fakultete v Ljubljani, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru in Univerzitetna knjižnica Maribor. Na simpoziju, ki je potekal v lepi in moderni dvorani mariborske univerzitetne knjižnice, so se zbrali slovenski zgodovinarji iz Republike Avstrije in Republike Slovenije ter se skupaj z znanim srbskim zgodovinarjem dr. Momčilom Zečevićem in profesorji ljubljanske Teološke fakultete in njenega oddelka v Mariboru posvetili eni od najvidnejših političnih osebnosti, ki so v prvi polovici tega stoletja ustvarjale moderno slovensko zgodovino.

Simpoziju o tem, nedvomno vodilnem slovenskem politiku v prvi jugoslovanski državi, sta v otvoritvenem delu dala tudi posebno težo še Koroščev rojak iz njegovega rojstnega kraja, Vidma ob Ščavnici, mariborski naslovni škof **prof. dr. Vekoslav Grmič** in eden redkih še živečih Koroščevih sodobnikov, **akademik prof. dr. Anton Trstenjak**.

Opozorila sta na nekatere poteze, ki osvetljujejo Korošček antropološkopolitični profil in pomagajo razumevati njegovo gledanje na vprašanje politike in udejstvovanja v njej, kot tudi opredeliti pomen in vlogo A. Korošča v zgodovinskem dogajanju, ki se veže na njegovo politično delo in življenjski čas. V. Grmič je v svojem nastopu predvsem poudaril Koroščevo trdno privrženost ideji slovenske avtonomije, ob tem pa izrekel še misel, s katero se je gotovo srečal že marsikak zgodovinar — da je namreč bil A. Korošček velika slovenska politična karizmatična osebnost. A. Trstenjak, ki je dr. Antona Korošča tudi osebno poznal, pa je zbranim zgodovinarjem podal svojo zelo zanimivo oceno o značaju Koroščkovega političnega dela. Poudaril je, da A. Korošček ni bil nikakršen strankar, marveč predvsem državnik, morda edini resnični, katerega so Slovenci imeli, ter da tudi ni bil klerikalec, čeprav je bil načelnik stranke, ki je v političnem življenju imela tako ime. V tej zvezi je spomnil na dogodek, ki mu je bil priča, ko je A. Korošček v nekem razgovoru v mariborskem dijaškem semenišču zavrnil posamezne duhovnike, ki so izražali želje po visokih političnih funkcijah. »Gospodje, pustite politiko pri miru, politika ni za duhovnika«, je tedaj po Trstenjakovem spominu dejal A. Korošček. A. Trstenjak se je poleg tega ustavil še pri drugi svetovni vojni in zatrdil, da bi Korošček — če bi bil v tistih letih še živ — odločno nasprotoval vsakemu pakiranju z Nemci.

Po otvoritvenem delu je na simpoziju prvi nastopil **Feliks J. Bister**, slovenski zgodovinar iz avstrijske Koroške, kurator Knafljeve ustanove na Dunaju in vodja izpostave Avstrijskega Inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani. F. J. Bister, ki sodi med najboljše poznavalce Koroščkovega življenja in dela v času obstoja habsburške monarhije, je v svojem referatu »Življenje in delo dr. Antona Korošča do I. svetovne vojne« najprej natančno opisal Koroščkova srednješolska leta na Ptujju (od 1884 do 1885) in nato v Mariboru (od 1885 do 1892), v katerih se je A. Korošček že zelo zgodaj aktivno narodnostno opredelil. A. Korošček, ki je bil ponosen na svoje kmečko poreklo in ki je prav v njem utrdil svojo narodnostno zavest, se je v Mariboru (kot četrtošolec) vključil v tajno slovensko dijaško društvo, pričel pa je tudi sodelovati pri literarnem listu dijaškega semenišča ter objavljati članke v Slovenskem gospodarju. Po maturi (1892), ko se je odločil za duhovniški poklic, je študiral v semenišču lavantinske škofije, v letih bogoslovnega študija pa je kot publicist sodeloval pri reviji *Lipica* in pri tem zelo jasno pokazal svoje zanimanje za socialna, gospodarska in narodnopolitična vprašanja. Leta 1894 je v Lipici objavil tudi svoj prvi teološkopolitični spis, v katerem se je zavzel za spremembo obstoječih razmer v kapitalistični družbi in poudaril, da je le-to mogoče doseči zgolj po krščanski poti, saj je prava edinole krščanska vera in je zato mogoče videti rešitev edinole v njej. A. Korošček je končal študij teologije leta 1896, tega leta pa se je tudi prvič srečal z J. E. Krekom. F. J. Bister je nato predstavil Koroščkovo življenjsko pot po tem letu — kaplanovanje na Sladki gori pri Ponikvi in v Marenbergu, službovanje v dijaškem semenišču v Mariboru, kjer je bil učni prefekt, in njegovo delovanje po vključitvi v politično življenje, ko je bil leta 1906 izvoljen za poslanca v avstrijski državni zbor. Svoj referat je F. J. Bister končal z ugotovitvijo, da sta mladega A. Korošča odlikovala govorniški dar ter pripadnost in zvestoba slovenskemu rodu, obe ti lastnosti pa je kazal tudi v odnosu do habsburškega vladarja.

Naslednji je na simpoziju nastopil drugi slovenski zgodovinar iz avstrijske Koroške — **dr. Walter Lukan**, sodelavec Avstrijskega Inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo na Dunaju in vodja biblioteke na tem inštitutu. V svojem referatu, »Politično delovanje dr. Antona Korošča med prvo svetovno vojno«, je orisal glavne poteze Koroščkovega političnega dela v tem času. Opozoril je, da se za leta 1914—1916 še malo vé o Koroščevih politično-programskih stališčih in da je iz tistega časa v glavnem znano predvsem njegovo poudarjanje zvestobe cesarju in državi. Koroščkova politična usmeritev je postala vidnejša šele po avgustu 1916, ko je pričel tesneje sodelovati z J. E. Krekom, s katerim sta nato leta 1917 tudi bila pobudnika zgodovinske Majniške deklaracije. V tej zvezi je W. Lukan omenil, da habsburški državni okvir tako za J. E. Kreka kakor za A. Korošča ni bil sporen. Nato je obravnaval delovanje Jugoslovanskega kluba v dunajskem parlamentu in ugotavljal, da je imel Korošček kot klubov predsednik pomembno vlogo v avstrijski politiki. W. Lukan je opredelil tudi tisti trenutek, ko je A. Korošček postal popularen med vsem slovenskim ljudstvom in ko je začel veljati za vodilno slovensko politično osebnost. To obdobje je nastopilo po Krekovi smrti in znamenitem Koroščkovem govoru na Krekovem pogrebu ter nato s kasnejšim znanim razpletom spora v vodstvu SLS, v katerem je struja (Krek)-Koroščevih »mladinov« prevzela strankino vodstvo. A. Korošček pa je postal strankin načelnik. W. Lukan je svoj referat sklenil s razčlenitvijo Koroščkove dejavnosti po ustanovitvi Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro avgusta 1918 v Ljubljani in opozoril, da bi Korošček v tem času boljše ravnal, če bi svoje energije posvetil predvsem vprašanju ureditve bodoče jugoslovanske države. Kritično je ocenil tudi Koroščkovo odločitev, da je sodeloval na konferenci o jugoslovanskem zedinjenju novembra 1918 v Ženevi, saj je menil, da bi moral Korošček tedaj biti v mestu velikih odločitev, v Zagrebu (tu je

delovalo Narodno Vijeće SHS), namesto da je s svojim bivanjem v tujini prepustil odločanje o zedinjenju s Kraljevino Srbijo prvaku Hrvaško-srbske koalicije in podpredsedniku Narodnega Vijeća, S. Pribičeviću. Po Lukanovi oceni so namreč s tem Slovenci izgubili priložnost, da bi lahko kakorkoli vplivali na dogajanja, ki so vodila v jugoslovanski prvodecembrski združitveni akt.

Tretji referent, ki bi po programu moral na simpoziju nastopiti, **dr. Andrej Mitrović**, redni profesor na Filozofski fakulteti v Beogradu, je žal bil odsoten, tako, da se udeleženci simpozija niso mogli seznaniti s predavanjem, ki ga je najavil — »Dva prispevka k biografiji dr. Antona Korošca — bivanje v Ženevi jeseni 1918 in misija v Berlinu konec 20-ih let«. Da tega predavanja nismo slišali, je velika škoda, saj bi A. Mitrović, odlični poznavalec evropske in jugoslovanske zgodovinske problematike v času med obema vojnama, zagotovo obogatil naše znanje in vedenje o življenju in delu dr. A. Korošca.

Tej nalogi Koroščevega simpozija se je tehtno posvetil naslednji referent, **dr. Jan-ko Prunk**, redni profesor na FSPN in znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani. J. Prunk je namreč v svojem referatu, »Politično delovanje dr. Antona Korošca med vojnama«, opredelil vse ključne premise, ki vodijo k celostnemu spoznavanju Koroščeve osebnosti in njegovega političnega dela. Te temeljijo v Koroščevem odnosu do nacionalnega vprašanja in avtonomije, njegovem ocenjevanju idejnih in političnih tokov v slovenski, jugoslovanski in evropski družbi, stališčih, ki jih je zastopal do vprašanja političnega, socialnega in kulturnega organiziranja slovenskih katoličanov, Koroščevem odnosu do sodelavcev, sami Koroščevi politični strategiji in taktiki ter njegovem ocenjevanju političnih razmer in tendenc v mednarodnih evropskih odnosih. J. Prunk je obravnaval večino teh vprašanj, ob tem pa tudi zelo natančno predstavil vso Koroščevo politično pot in njegovo vlogo v jugoslovanski politiki v letih 1918—1940. Ocenil je, da je bil A. Korošec izjemen političen mislec in strateg, hkrati pa tudi zelo sposoben političen taktik, ki je vedno ostal dosleden osnovnim izhodiščem svojega gledanja na temeljna politična vprašanja. J. Prunk se je pri tem osredotočil na Koroščevo stališče do slovenskega nacionalnega vprašanja v prvi jugoslovanski državi in opozoril, da je A. Korošec že leta 1923 oblikoval radikalni avtonomistični koncept SLS, da je bil leta 1932 tvorec znanih Slovenskih punktacij (pomembnega narodnopolitičnega programa, ki je terjal Zedinjeno Slovenijo preko vseh obstoječih državnih mej) in da je v letu 1940 zopet namenil močan poudarek prizadevanjem za avtonomijo Slovenije.

Referent je poleg tega orisal tudi lastnosti, ki jih je A. Korošec imel kot politični voditelj ter ga udeležencem simpozija približal kot inteligentnega in svetovljanskega politika, ki ni hlepel po osebni razkošju. Poudaril je tudi, da je imel A. Korošec v SLS nesporno avtoriteto, ne pa tudi sreče pri izbiri svojih sodelavcev, kar se je pokazalo v vplivu, ki ga je v stranki dobil t. i. ljubljanski krog v vodstvu SLS (dr. Marko Natačen), ki je iz ožje strankine eksekutive odrinil ljudske tribune — T. Terseglava in E. Besednjaka. J. Prunk je v svojem nastopu opozoril še na eno, načelno vprašanje, povezano z življenjem in delom A. Korošca. Menil je, da slovensko zgodovinsko še čaka pomembna naloga, t. j. napisati politično in osebno biografijo A. Korošca, saj je njegovo delovanje bistveno označevalo tedanjo slovensko politiko ter neposredno razkrivalo takratni slovenski narodni položaj.

Za J. Prunkom je — prvi v popoldanskem delu simpozija — nastopil **dr. Momčilo Zečević**, eden najboljših poznavalcev slovenske zgodovine med obema vojnama in SLS, vodilne slovenske politične stranke v tem času. M. Zečević, znanstveni svetnik na Inštitutu za sodobno zgodovino v Beogradu in redni profesor na Filozofski fakulteti v Novem Sadu, je v svojem referatu, »Gledanje srbskih strank na politiko dr. Antona Korošca«, najprej opozoril, da Korošču njegove izkušnje, ki jih je imel s srbskimi politiki v avstroogrski monarhiji, niso v ničemer pomagale, ko se je srečal s srbijskimi politiki, t. j. politiki iz Kraljevine Srbije. Nje je moral spoznati na novo, prvo izkušnjo v tej smeri pa je zanj predstavljal polom znane ženevske deklaracije iz novembra 1918. M. Zečević je nato zelo natančno opredelil Koroščevo politično ravnanje nasproti centralističnim ter unitarističnim težnjam in stvarnosti v jugoslovanski državi. Mnenja je bil, da se je Korošec večje prilagajal politiki izvršenih dejstev ter da je bilo njegovo popuščanje srbskemu unitarizmu in centralizmu zgolj politična taktika, ki je temeljila v povsem konkretnem političnem interesu (plebiscit leta 1920, mejno vprašanje, nevarnost socialne revolucije).

Zečević je tudi opozoril, da se je Koroščevo mojstrstvo v politični taktiki kazalo predvsem v vzpostavljanju različnega odnosa, ki ga je imel do državnega centra v Beogradu, v menjajoči se politiki **toplo-hladno, črno-belo**. V tem smislu je pojasnjeval tudi Blejski pakt (1927) in Koroščev vstop v vlado, in to utemeljil v oceni, da je Korošec dojel, da se iz opozicije ne more boriti za avtonomijo Slovenije. Pri tem je M. Zečević poudaril, da je bil Korošec velik Jugoslovan, ki je vedel, da lahko samo s sodelovanjem v osrednji oblasti doseže svoje politične cilje. Spregovoril pa je še o vprašanju, ki je neposredno zadevalo naslov njegovega referata — gledanju srbske politike

na A. Korošca — in opozoril, da je bil A. Korošec ob zedinjenju leta 1918 v Srbiji najpopularnejši nersrbski politik, da pa se je ob začetku političnih zapletov v Kraljevini SHS (ob vprašanju agrarne reforme, položaju katoliške cerkve in zlasti ob vprašanju oblike državne ureditve), odnos srbske politike do A. Korošca spremenil. M. Zečević je ob koncu svojega referata navedel — po svojem mnenju najboljšo politično oceno A. Korošca, ki jo je dal znani srbski politik in prvak Zemljoradniške stranke, Dragoljub Jovanović. D. Jovanović je zapisal, da je bil A. Korošec za Jugoslavijo, a ni nikoli poudarjal le jugoslovanstva, da je bil politik velikega formata, ki je bil po svojih sposobnostih ustvarjen za večjo deželo kakor je bila Slovenija in pomembnejšo državo kakor je bila Jugoslavija ter da mu je bilo v jugoslovanski kraljevini dovoljeno vse — kot človeku, katerega se pač ne more pogrešati.

Zadnji med zgodovinarji, ki je nastopil na Koroščevem simpoziju, je bil **France Filipič**, pisatelj in zgodovinar iz Maribora. F. Filipič je v svojem zanimivem referatu, »Dr. Anton Korošec in marksisti«, razčlenil medsebojno razmerje in vrednotenje med A. Koroščem in marksističnim taborom v letih 1918—1941. Poudaril je, da je potrebno na to medsebojno razmerje gledati skozi tri različna časovna razdobja; posebej skozi razdobje v letih 1918—1929, ko je A. Korošec sooblikoval jugoslovansko državno politiko, nato posebej skozi razdobje v letih 1929—1935, ko Korošec ni sodeloval pri vodenju jugoslovanske politike, in nato posebej še skozi razdobje v letih 1935—1940, ko je bil A. Korošec zopet eden izmed odločujočih predstavnikov jugoslovanske državne oblasti. F. Filipič je pri tem opozoril, da so bile vse bistvene prvine, ki so označevale odnos med A. Koroščem in marksističnim taborom, opredeljene že v začetku prvega izmed navedenih razdobj, v aprilu 1920, ko je A. Korošec na zboru zaupnikov SLS povsem točno napovedal, da odločujoči boj prihodnosti v Sloveniji izključno zadeva samo politični spopad med krščansko demokracijo in komunizmom. Komunistična stranka v Sloveniji je to Koroščevo izjavo razumela kot poziv na ta boj in se je nanjo tudi hitro odzvala, ko je ocenila vlogo, ki jo je A. Korošec imel kot minister za promet v razpletu železničarske in splošne stavke aprila 1920 ter ga v tej zvezi tudi krivila za znani poboj na Zaloški cesti.

F. Filipič je za to obdobje še opozoril, da je Korošec v tem času vodil boj proti komunizmom najprej kot politik, ki je zagovarjal krščanskosocialni idejnopolični koncept, od leta 1924 dalje, ko je vstopil v vlado, pa je ta boj vodil kot načelnik klerikalne stranke na oblasti, kar je bilo vidno zlasti neposredno pred uvedbo kraljevske diktature, ko je bil (1928) predsednik jugoslovanske vlade in notranji minister. Po uvedbi diktature, t. j. v drugem razdobju, ki je opredeljevalo medsebojno razmerje med A. Koroščem in marksističnim taborom, Korošec ni mogel dejavno nastopati proti KPJ, za ta čas pa je značilno, da so ga komunisti poudarjeno označevali kot krvavega politika in ideološkega nazadnjaka, ostro pa so ga napadali tudi v drugi polovici tridesetih let, t. j. v letih 1935—1940, ko je A. Korošec ponovno sodeloval pri vodenju jugoslovanske državne politike. V tistem času se je (že 1935, ko je A. Korošec vstopil v Stojadinovičovo vlado) na njegovo zahtevo pričela voditi sistematična evidenca vseh komunistov v Sloveniji, pri čemer je Korošec terjal, da se morajo v službo boja proti komunizmu postaviti tako cerkev kot tudi šola in posamezna društva. Svoj referat je F. Filipič sklenil s mnenjem, da je v razčlenjevanju razmerja med A. Koroščem in marksističnim taborom potrebno upoštevati značilnosti zgodovinskega procesa, v katerega je bilo to razmerje vpeto ter da se v taki razčlembi pokaže A. Korošec kot pragmatični politik, ki se je ravnal v skladu s svojimi ideološkimi in političnimi vodili.

Po referatu F. Filipiča je obravnavna življenja in dela dr. Antona Korošca prešla iz političnozgodovinskega okvira v nov vsebinski sklop — v predstavitev Koroščeve teološkosocialne misli, njegovega prispevka pri opredeljevanju pravnega položaja katoliških izobraževalnih ustanov v Sloveniji in odnosu, ki so ga do A. Korošca imeli vodilni predstavniki slovenske katoliške cerkve. O slednjem je najprej poročal **dr. Janez Juhant**, izredni profesor za filozofijo na Teološki fakulteti v Ljubljani. V svojem referatu, »Odnos med dr. Antonom Koroščem in dr. Antonom Bonaventuro Jegličem«, je predstavil poglede in mnenje, ki ga je imel najuglednejši predstavnik slovenskega katoliškega tabora, ljubljanski knezoškof A. B. Jeglič o dr. A. Korošču kot o duhovniku in politiku. J. Juhant je opozoril, da je v času pred I. svetovno vojno Jeglič ocenjeval, da je A. Korošec sicer zelo talentiran, »a kot duhoven jako slab« in ga je imel za duhovnika-revolucionarja. (Obe oceni je referent navedel iz Jegličevega dnevnika za leto 1912 in leto 1914.) J. Juhant je pojasnil, da je k določenim negativnim predstavim, ki jo je A. B. Jeglič imel o Korošču v času pred I. svetovno vojno, s svojimi intervencijami pri ljubljanskem knezoškofu pripomogel dolgoletni načelnik SLS, dr. Ivan Šušteršič, da pa je nato — ko je ob razmahu deklaracijskega gibanja pričel rasti Koroščev ugled — A. B. Jeglič sprejel to dejstvo na znanje in svoje gledanje na A. Korošca omilil. Po I. svetovni vojni, ko je A. Korošec postal vodilni politični predstavnik slovenskega katoliškega gibanja, je bil A. B. Jeglič Korošču naklonjen, ocenjeval pa je, da na Slovenskem izgublja ugled zaradi svojih zvez z vodilnimi srbskimi krogi in da je avtokrat, ki po svoje vlada znotraj SLS. Kljub temu pa je zaupal Koroščevim po-

litičnim sposobnostim in ga je imel za pomembnega politika, ki udejanja katoliško poslanstvo v novi jugoslovanski državi. Tako se je po Juhantovi sklepni ugotovitvi sodelovanje med A. B. Jegličem in A. Koroščem z leti poglobljalo in medsebojno spoštovanje krepilo.

Za J. Juhantom je nastopil **dr. Ivan Štuhec**, višji predavatelj za moralko na mariborskem oddelku ljubljanske Teološke fakultete. V svojem referatu, »Odgovor dr. Antona Korošca na socialne okrožnice«, je razčlenil Koroščevo teološkosocialno misel, obenem pa tudi opozoril na vpliv, ki sta ga imeli na Korošček socialnopolitični koncept znani papeški okrožnici *Rerum novarum* (1891) in *Quadragesimo anno* (1931). I. Štuhec je na začetku poudaril, da je A. Korošec pričel oblikovati svojo teološkosocialno misel že v študijskih letih, ko je s svojimi prispevki sodeloval v glasilu mariborskih bogoslovcev *Lipica*. V času bogoslovnega študija, ki ga je pričel leto dni po objavi okrožnice papeža *Leona XIII.*, *Rerum novarum*, je za *Lipico* napisal različne prispevke, tako literarne kot seveda tudi moralnoteološke in socialnopolitične. A. Korošec je v svojih takratnih moralnoteoloških in socialnopolitičnih spisih obravnaval socialni položaj ubožanega prekmurskega kmeta (tu je sledil liniji okrožnice *Rerum novarum*), narodnostno problematiko ter temeljna idejnopolitična vprašanja svojega časa. Pri tem se je postavil na stran socialno ogroženih slojev in na primeru kmečkega zadolževanja kritično obravnaval gospodarske razmere v habsburški monarhiji, jasno izpovedal svojo slovensko nacionalno identiteto nasproti tedanjemu germanizacijskemu pritisku, v zvezi z obravnavo bistvenih idejnih in političnih vprašanj pa ostro odklonil Francosko revolucijo in njene, kot je zapisal, »hčere« — kapitalizem, materialistični svobodomiselni liberalizem in kolektivistični komunizem. Opozarjal je, da je bila prva žrtev Francoske revolucije katoliška cerkev, kar je imelo za posledico, da je v Evropi prišlo do opuščanja krščanskih vrednot. Zato je menil, da predstavlja edino alternativo tedanjemu stanju krščanski idejni in družbeni koncept.

Referent je nato osvetlil še socialno misel, ki jo je A. Korošec razvil v letih 1922—1927, ko je sodeloval v znani reviji z istim naslovom — *Socialna misel*. A. Korošec, ki je že v svojih študijskih letih pokazal zanimanje za družbena vprašanja, posluh za socialni problem, jasno narodno zavest in čvrsto pripadnost katoliški cerkvi, se je v reviji *Socialna misel* posvetil predvsem vprašanju družine kot temelju krščanske obnove sveta, vzgoji mladine in ekumenskemu vprašanju. V svojih tedanjih spisih se je zavzemal za krščansko vzgojo v šoli in izven nje in poudarjal potrebo, da mladi rod zgradi ljudsko občestvo žive vere, kajti brez moralnih in verskih osnov ni možna celostna družbena in etična obnova. Kar zadeva ekumensko vprašanje, je zagovarjal dobrodelnost kot temelj zblizevanja s pravoslavci. I. Štuhec je spregovoril tudi o družbenopolitičnem konceptu, ki ga je zagovarjal A. Korošec v tridesetih letih, t. j. po objavi okrožnice papeža *Pija XI.*, *Quadragesimo anno*. Ugotavljal je, da je ta koncept temeljil v navedeni okrožnici (čeprav je Korošec nikoli ni navajal), uveljavljal pa je korporativni družbeni red, v zvezi s katerim je A. Korošec uporabljal tudi pojem, ki ga je sam oblikoval, t. j. pojem »potrebne socializacije«. Cilj družbenega in gospodarskega reda, za katerega se je zavzemal A. Korošec v tridesetih letih, sta po referentovi ugotovitvi bila socialna pravičnost in ljubezen. Svoj referat je I. Štuhec sklenil s pripombo, da se A. Korošec kljub svojemu zanimanju za družbena in socialnoteološka vprašanja, ni posebej posvečal teoretičnemu delu, saj je bil predvsem izrazit politik in pragmatik.

Zaključni referat na simpoziju o živiljenju in delu dr. Antona Korošca je imel **dr. Stanko Ojnik**, predstojnik mariborskega oddelka Teološke fakultete v Ljubljani in redni profesor prava na tem oddelku. S. Ojnik je v svojem referatu, »Dr. Anton Korošec in status visoke bogoslovne šole v Mariboru«, orisal okoliščine in ravnanje cerkvenih in državnih oblasti, povezano z vprašanjem, ki je zadevalo imenovanje mariborskega bogoslovnega učiteljišča za visoko bogoslovno šolo. S. Ojnik je dobro in slikovito predstavil zaplete, ki so v Beogradu nastajali v zvezi s tem imenovanjem, ter poudaril, da se je A. Korošec — ko je bil v drugi polovici leta 1940 prosvetni minister — odločno zavzemal in nato tudi dosegel, da je mariborsko bogoslovje dobilo status visoke bogoslovne šole. Referent je ob tem še opozoril, da se je v tedanjem Koroščevem prizadevanju na pozitiven način pokazal tudi njegov odnos do svojih privržencev in kolegov, katerim je ves čas stal ob strani v njihovih naporih, da bi mariborsko bogoslovje kot katoliška izobraževalna ustanova dobilo sebi ustrežnejši položaj.

Po nastopu S. Ojnika se je razvila razprava o referatih, predstavljenih v popoldanskem delu simpozija. Podobna razprava je bila tudi po dopoldanskem delu (zadnji referent v tem delu je bil J. Prunk), obe razpravi, pa sta simpozij v marsičem še poživili in omogočili, da so udeleženci na njem slišali še marsikatero zanimivo oceno ali podatek. Če na tem mestu na kratko strnemo vsebino razprave po dopoldanskem in popoldanskem delu simpozija, potem lahko omenimo predvsem oceno **J. Prunka**, ki je — nasprotno kot v svojem referatu W. Lukan — menil, da A. Korošec, četudi bi se novembra 1918 nahajal v Zagrebu in ne v tujini (v Ženevi in nato v Parizu), ne bi mogel vplivati na potek jugoslovanskega zedinjenja leta 1918. J. Prunk je namreč po-

udarjal, da je prvdecembrska Jugoslavija nastala zaradi italijanske nevarnosti (Londonski sporazum iz leta 1915) in pa zato, ker je Država SHS šla v zedinjenje s Kraljevino Srbijo na osnovi izsiljenega pritiska hrvaških in bosanskih Srbov, ki so se takoj želeli združiti z zmagovito srbsko kraljevino.

V dopoldanski razpravi sta poleg J. Prunka med drugimi sodelovala tudi **F. J. Bister**, ki je opozoril, da je A. Korošec v nacistični Nemčiji veljal za vrhunskega sovražnika nemštva, in **F. Filipič**, ki je k svoji predstavitvi medsebojnega odnosa med A. Korošcem in marksisti dodal še zanimivo razlago. Dejal je, da si ljubezen in sovraštvo nista daleč narazen, in če je v začetku dvajsetih let Korošec mogoče še imel določene simpatije do delavskomarksistične družbene opcije (znano je, da je tedaj sodil, da je potrebno slediti dogajanju v Sovjetski Rusiji, da bi se tisto, kar naj bi tam bilo dobrega, preneslo k nam), potem ni kasneje od tega ostalo nič. A. Korošec je v tridesetih letih do komunizma kazal samo še sovraštvo, to sovraštvo pa je že preraslo v obsedenost. Poleg tega je **F. Filipič** v zvezi z razpravo **F. J. Bistra** še opozoril, da Korošec ni bil naklonjen nemški manjšini v Jugoslaviji in ji kot jugoslovanski politik ni dajal koncesij. Ostali razpravljalci v dopoldanski razpravi (**W. Lukan**, **S. Ojnik** in prof. dr. **Franc Rozman**) so v glavnem obravnavali vprašanje jugoslovanskega koncepta pri A. Korošču, pri čemer je **W. Lukan** menil, da slovensko in jugoslovansko zgodovino pisje (**J. Prunk**, **J. Pleterski**, **M. Zečević**) preveč poudarja Krek-Koroščevo jugoslovansko usmeritev, **S. Ojnik** opozoril, da bi kazalo razčistiti vprašanje, ali je A. Korošec bil za Jugoslavijo ali ne, **dr. Franc Rozman**, redni profesor na Pedagoški fakulteti Univerzi v Mariboru in na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, pa pojasnil, da je iz analize deklaracijskega gibanja razvidno, da je bila tedaj na Slovenskem uveljavljena misel na Jugoslavijo do Drine.

Popoldanska razprava je bila v primerjavi z dopoldansko krajša, v njej pa sta s tehtnimi prispevki nastopila **Anka Vidovič-Miklavčič**, strokovni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani in **dr. France Kresal**, znanstveni svetnik na istem inštitutu. A. Vidovič-Miklavčič je osvetlila Koroščevo odnos do katoliške mladine (organizirane v Slovenski dijaški zvezi, Akademski zvezi in v klubu Straža), **F. Kresal** pa se je med drugim vrnil tudi k vprašanju Koroščevega jugoslovanskega koncepta in v tej zvezi k vprašanju jugoslovanske usmeritve v slovenski politiki leta 1918. Opozoril je, da tedaj slovenska politika ni predvidevala zedinjenja s Kraljevino Srbijo, temveč je pričakovala, da bo bodoča jugoslovanska država obsegala le ozemlje do Drine. Dokaz, ki ga je v prid taki trditvi navedel, predstavlja dejstvo, da so tedaj vodilni slovenski gospodarski strokovnjaki (dr. **Milko Brezigar**) in slovenski politiki priznavali nizko vrednost avstrijske krone, česar pa zagotovo ne bi storili, če bi pričakovali zedinjenje s Srbijo. V tem primeru bi namreč gotovo vztrajali pri višji vrednosti avstrijske valute, saj bi potem lahko na taki osnovi za Slovenijo izposlovali boljši gospodarski položaj, kakor ga je nato imela v Kraljevini SHS.

Z razpravo **F. Kresala** je bil simpozij zaključen, vendar pa s tem osvetlitev življenja in dela dr. Antona Korošca tisti dan še ni bila končana. Zvečer je namreč bila v Slomškovi dvorani Teološke fakultete v Mariboru še **Okrogla miza** o **dr. Antonu Korošču**, na kateri so sodelovali referenti in drugi povabljeni razpravljalci. Okroglo mizo je vodil prof. dr. **Janko Prunk**, ki je najprej povzel vsebino simpozija in opozoril, da je bilo do sedaj delo A. Korošca preveč zamolčevano. V razpravi, ki se je razvila po uvodni besedi J. Prunka, je nato najprej spregovoril **dr. Bruno Hartman**, direktor Študijske in univerzitetne knjižnice Maribor v pokoju in opozoril na vlogo, ki jo je imel A. Korošec pri oblikovanju slovenske narodne in kulturne zavesti na spodnjem Štajerskem v času pred I. svetovno vojno. Opomnil je, da je A. Korošec na spodnjem Štajerskem vzpodbudil rast vrste katoliških kulturnih društev in v letih pred prvo vojno na tem območju botroval velikemu zagonu slovenske nacionalne misli. Za B. Hartmanom je v razpravi sodeloval **Viktor Vrbnjak**, arhivski svetovalec v Pokrajinskem arhivu Maribor, ki je razmišljal o tem, kako je zgodovino pisje po II. svetovni vojni pisalo o A. Korošču. Menil je, da bi v tej zvezi bila potrebna revizija zgodovine. Na to je odgovoril **M. Zečević** in pojasnil, da je zgodovino pisje znanost, ki se nenehno razvija ter da je pomembna značilnost preučevanja zgodovine prav proces nepretrganega spoznavanja ter novega poglobljanja in širjenja vedenja o njej. V primer je navedel, da je ob dvestoletnici Francoske revolucije izšlo o Francoski revoluciji kar štirideset novih knjig. **M. Zečević** se je nato vrnil k vsebinskemu izhodišču Okrogle mize — delu A. Korošca — in opozoril še na eno svojo oceno, da se je namreč prav na osnovi Krekove in Koroščeve politične akcije iz konca 19. in v začetku 20. stoletja, oblikovalo prvo organizirano moderno politično gibanje na Slovenskem. Ustavil pa se je še pri vprašanju zgodovinskega vrednotenja jugoslovanske države in opozarjal, da je Jugoslavija v vseh 72 letih svojega dosedanjega obstoja le 10 let živela demokratično življenje, medtem ko je ves preostali čas vsebino družbenih in političnih odnosov v njej označevala diktatura, in menil, da se Jugoslavije kot zgodovinskega in političnega vprašanja ne more ocenjevati zgolj po njenem diktatorskem času.

V razpravi sta nato sodelovali še **A. Vidovič-Miklavčič**, ki je na kratko osvetlila Koroščekv odnos do Kmečke zveze (t. i. agrarnega dela SLS) v zadnjem desetletju pred II. svetovno vojno, in **dr. Milica Kacin-Wohinz**, znanstvena svetnica na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki je ob koncu celodnevnega delovnega srečanja o življenju in delu dr. Antona Korošca postavila gotovo eno izmed ključnih vprašanj, ki zadevajo Koroščekv politični napor v prvi jugoslovanski državi. Ugotavljala je, da je simpozij pokazal na dvopolarnost v gledanju na Koroščekvo politično delo. Po enem gledanju (M. Zečević) je bil A. Korošček uspešen in realen politik, ki je uvidel koristi, katere njegovemu političnemu konceptu prinaša sodelovanje z beograjsko državno oblastjo, po drugem (J. Prunk) pa je bil vedno dosleden v svojih političnih stališčih, čeprav je — po opozorilu M. Kacin-Wohinz — sodeloval v različnih jugoslovanskih vladah. Vprašanje, ki ga je v tej zvezi postavila, je zadevalo predvsem politične pridobitve, ki naj bi jih s svojim ravnanjem za Slovence dosegel A. Korošček, pri čemer je bila M. Kacin-Wohinz mnenja, da A. Korošček — glede na svoje koncepte — ni v ničemer otipljivo uspel. V odgovoru na to vprašanje je **M. Zečević** pojasnjeval, da gre Koroščekvo sodelovanje v jugoslovanskih vladah razumeti kot obliko in način, s katerima je A. Korošček uspel protežirati Slovenijo v politiki jugoslovanske države. Slovenci s tem sicer niso dobili banovine, ki so jo dosegli Hrvati, toda priprave zanjo so se že pričele, le da jih je pretrgala II. svetovna vojna. M. Zečević je še ocenil, da so v bistvu imeli Slovenci precejšnjo samostojnost, neke vrste — kot je dejal — »tihu banovino«. V nadaljevanju razprave so nato bila obravnavana še mnoga zanimiva vprašanja, vodja Okrogle mize J. Prunk pa je ob koncu ocenil, da se bo še potrebno vračati k osvetljevanju Koroščekvega življenja in dela ter razpravljati o njegovi politični dejavnosti tako v avstrijski dobi, kakor tudi v jugoslovanski državi.

Simpozij in Okrogla miza o življenju in delu dr. Antona Korošca sta uspešno in izčrpno predstavila miselni in idejni prerez Koroščekve osebnosti ter njegovo politično delo in pot, in ob petdesetletnici njegove smrti potrdila njegovo mesto v novejši slovenski zgodovini. S tem je bil A. Korošček celovito vrnjen v zgodovinski spomin, čeprav moramo reči, da — kar se zgodovinarjev tiče — tudi doslej ni živel zgolj na obrobju njihovega znanja in védenja. Dr. Anton Korošček je bil na mariborskem simpoziju ovrednoten na izrazito strokoven način (zgodovinopisno in teološko), kakršnihkoli drugih načinov v ocenjevanju njegovega življenja in dela pa simpozij ni pokazal. Povezmo naj še, da bodo vsi referati, predstavljeni na Koroščekvem simpoziju v Mariboru, v letu 1991 objavljeni v posebni tematski številki Prispjevkov za novejšo zgodovino, znanstveni reviji, ki jo izdaja Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani. Ob takem podatku bi kazalo tudi razmisliti, ali se morda slovenska zgodovinska stroka v prihodnjih letih ne bi odločila še za en, sicer zahtevnejši projekt, povezan z življenjem in delom A. Korošca — za znanstveno objavo njegovih govorov, pisem in člankov. Ta objava bi bila med raziskovalci novejše zgodovine in širšo javnostjo gotovo dobro sprejeta.

Glede na misel, zapisano na začetku tega poročila, t. j. da znanstvena srečanja slovenskih zgodovinarjev, namenjena osvetlitvi življenja in dela vidnih slovenskih politikov, danes predstavljajo že uveljavljeno prakso znotraj slovenskega zgodovinopisja, pa bi si na koncu dovolili spomniti še na en izziv, ki zgodovinarje zagotovo čaka v prihodnjih letih. Priložnost namreč imajo, da se — bodisi na posebnem simpoziju, bodisi ob posebni okrogli mizi — spomnijo in vsestransko ocenijo idejno in politično misel ter delo pomembnih predstavnikov vseh treh tradicionalnih slovenskih idejno-političnih taborov — katoliškega, liberalnega in socialnodemokratskega. Tako bi lahko februarja 1993 delovno obeležili sedemdesetletnico smrti dolgoletnega načelnika Narodno-napredne stranke (in kasneje Jugoslovanske demokratske stranke), dr. Ivana Tavčarja, se novembra istega leta zbrali ob štiridesetletnici smrti Etbina Kristana, dolgoletne vodilne osebnosti slovenske socialne demokracije, oktobra 1995 pa se setali ob sedemdesetletnici smrti dolgoletnega načelnika SLS (VLS) in kranjskega deželnega glavarja, dr. Ivana Sušteršiča.

Jurij Perovšek